

ANONİM HALK EDEBİYATI NAZİM BİÇİMLERİ ve TÜRLERİ

<http://edebiyatokulu.com/>

1. MANİ

- Dört dizeden oluşur. Anonim Halk şiirinin en küçük biçimidir.
- Hecenin 7'li kalıbıyla söylenir..
- İlk iki dizesi doldurma dizesi yani hazırlık dizesidir. Asıl anlatılmak istenen son iki dizede verilir.
- Uyak düzeni a a x a biçimindedir.
- Maniler nişan ve evlenme törenleri; asker uğurlama, sıra geceleri gibi şenlikler; sünnet törenleri; Hidrellez, Nevruz, bayram, ramazan gibi özel günlerde söylenmektedir. Bu tür en çok köy ve şehir hayatı içindeki kadınlar tarafından icra edilmektedir.
- Fars edebiyatındaki "rubai"nin etkisiyle doğduğu sanılmaktadır.
- Birçok mani çeşidi vardır. En çok kullanılanlar düz mani, kesik mani, cinaslı mani, yedekli mani (artık mani) ve karşılıklı manidir.

MANİLERE ÖRNEKLER

DÜZ MANİ:

A benim bahtiyarım	Bahçelerde baz olur
Gönülde tahtı yarım	Gül açılır yaz olur
Yüzünde göz izi var	Ben sana gülüm demem
Sana kim bahtı yarım	Gülün ömrü az olur

ARTIK MANİ:

Dört dizeden fazla olan mani çeşididir.

Mani=Tuyuğ=Rubai

Ortak özellikleri:

1. Tek dördlükten oluşurlar.
2. Kafiye düzeni aaxa şeklindedir.

Farklı yönleri:

Mani 7'li hece ile yazılır. Tuyuğ aruzun sadece fâ i lâ tün kalıbıyla yazılır.

CİNASLI MANİ:

Cinaslı manilerde,1. mısra cinaslı ayağı oluşturan kelimedir. Bu kelime veya kelime gurubu anlamlı olsa veya olmasa, düşünceye bir giriş ve kafiye başlangıç teşkil ettiğinden maninin yapısında ve anlamında bir değişikliğe yol açmaz.

KARŞILIKLI MANİ(DEYİŞ):

Bu tür maniler karşılıklı iki kişinin söyledikleri manilerdir. Bu manilerde maniyi kimin söylediği ve cevaplayanın kim olduğu belirtilir.

KESİK MANİ:

Birinci dizesi 7 heceden az, anlamlı ya da anlamsız bir sözcük grubu olan maniler. Bu kesik dize sadece kafiye hazırlar.

2. TÜRKÜ

Kendisine ait özel bir ezgiyle söylenen halk edebiyatı nazım biçimidir. 7'li heceyle söylenmiş olan mani ve 11'li heceyle söylenmiş olan koşma bu türe ait olan ezgiyle söylendiği zaman türkü olur.

- İki bölümden oluşur genellikle. Birinci bölüme bend denir. Asıl türkünün oluştuğu bölümdür. İkinci bölüme de kavuştak denir. Her bendin sonunda tekrarlanır. Bu bölüme "nakarat" da denilir. Bazı türkülerde kavuştak bulunmayabilir.
- 7'li,8'li ve 11'li heceyle söylenir. En fazla 11'li hece kullanılmaktadır.
- ◆Türküler konularına göre **aşk türküleri, sevda türküleri, gurbet türküleri, askerlik türküleri, hapishane türküleri, kahramanlık türküleri, ölüm türküleri (ağıtlar), eşkıya türküleri, tören türküleri, doğa türküleri, oyun türküleri...** gibi türlere ayrılır.
- ◆ Özel bir ezgiyle söylenen türküler ezgilere göre "**usullü ve usulsüz**" olmak üzere ikiye ayrılır.
- ◆ Usullü türküler "**oyun havaları**"dır. Bunlara Urfa'da "kırık hava", Konya'da "oturak", Karadeniz'de "horon", Ege'de "zeybek", Trakya'da "karşılama", Erzurum'da "Sümmani", Isparta yöresinde dattiri" gibi değişik adlar verilir.
- ◆ Usulsüz türküler ise "**uzun hava**"lardır.
- ◆ Söyleyeni belli olan, adı belli âşıklarca söylenen türküler de vardır.

Türkü nazım biçiminden örnekler veren ilk eser Ali Şir Nevai'nin yazdığı Mizanü'l Evzan'dır.

3. AĞIT

- Tek başına bir nazım biçimi olmayıp acıklı ve üzüntülü bir olay bildiren türkü ve koşmaların nazım türüdür.
- İslamiyet öncesi dönemde yağ törenlerinde yağcular tarafından sağu şeklinde söylenmekteydi.
- Sadece sevilen bir kimsenin ölümü üzerine yazılmayıp aynı zamanda vatanın işgal edilmesi, doğal afetler, istediği kızı alamayan kızın gencin üzüntüsü, sevdiği hayvanın ölümü üzerine gibi söylenen ağıtlar vardır.
- Ağıtlar belli bir ezgiyle söylenir. Diğer türkülerden ezgisiyle ayrılır.

Sagu=Mersiye=Ağıt

4. NİNİ

- Türk kültüründe önemli bir yeri olan ninniler, çocukları uyutmak için söylenen manzum eserlerdir. Kendi başına bir nazım biçimi olmayıp yine türkü şeklinde söylenmektedir.

ANONİM HALK EDEBİYATI NESİR TÜRLERİ ANLATMAYA BAĞLI METİNLER

<http://edebiyatokulu.com/>

1. MASAL

- Masallar karakterleri ve olayları bakımından olağanüstü özellikler taşıyan ürünlerdir.
- Karakterler insanlardan olabildiği gibi insan dışındaki varlıklar da masal kahramanı olabilir. Masallar ve fablların karakter bakımından ayrıldığı nokta da zaten buradadır. Yani fabllar tamamen insan dışındaki varlıklardan oluşur ama masallar öyle değildir.
- Masallarda olayın geçtiği yer ve zaman belirsizdir. Yer ve zaman gerçekte olmayan bir zamandır. Mesela yer olarak Kaf Dağı ve Harikalar Diyarı seçilir. Zaman olarak da “evvel zaman içinde kalbur saman içinde...” diyerek belirsizlik sağlanmıştır.
- Her masalın bir giriş tekerlemesi bir bitiş tekerlemesi vardır.
- Masalların sonunda öğüt vermek amaçlanır. Kıssadan hisseyle olay sonlanır.
- Masallar karakterleri iyi-kötü, güzel-çirkin, siyah-beyaz olarak ayrılmaktadır. Anlatıcı bu karakterler arasında taraf tutarak sonuç nasıl biteceğini de hissettirmektedir.
- Keloğlan masalları, Türk halk masallarının en ünlülerindendir.

2. EFSANE

- Çeşitli varlıkları ve olayları olağanüstü şekilde anlatan eserlerdir.
- Efsane halk arasında bir inanç meselesidir. Halk burada anlatılan olayları olmuş kabul eder. Masal ve efsane arasındaki fark da budur. Masaldaki olayların gerçekliğine inanılmaz. Efsanede inanılır.
- Belli bir biçim ve üslupları olmadığı için düz yazı şeklinde tezahür ederler.

3. HALK HİKÂYESİ

- Edebiyatımızda önemli bir yeri olan halk hikâyeleri olağanüstü özelliklerin olduğu metinlerdir.
- Bir ozan tarafından icra edilir. İcra edilirken saz eşliğinde söylenir.
- Nesir ve nazım karışık olarak kullanılır. Olayların anlatımı nesir şeklinde anlatılır. Karşılıklı konuşmalar ve duyguların anlatımı nazım biçimindedir. Nazım şeklinde anlatılan yerlerde saz da kullanılır.
- Âşıklar, hikâyeyi anlatırken taklit yaparak, jest ve mimiklerle anlatımlarını canlandırırılar.
- Yazarı belli olmayan ürünlerdir ve nesilden nesile aktarılacak ortaya konur.
- Halk hikâyelerinde kahramanlar bey, tüccar, kadı, bey kızı, fakir delikanlı, eşkıya gibi halktan kişilerdir.
- Tıpkı masallar gibi giriş ve bitiş tekerlemeleri vardır.
- Masallara göre zaman ve mekân daha belirgindir.
- Halk hikâyesinin ilk örnekleri 16.yüzyıldan itibaren görülmüştür.
- Âşık Garip, Kerem ile Aslı, Emrah ile Selvi, Elif ile Mahmut, Arzu ile Kanber, Tahir ile Zühre, Köroğlu, Ferhat ile Şirin en ünlü halk hikâyeleridir. Bu halk hikâyelerine bakıldığında bunların çoğunun aşk ve kahramanlık hikâyesi olduğu göze çarpmaktadır.

NOT: Destan döneminden halk hikâyesine geçişi sağlayan ilk ürünümüz Dede Korkut Hikâyeleri'dir.

ÂŞIK EDEBİYATI (SAZ ŞİİRİ)

1. Din dışı konuları işleyen, âşık denilen gezgin saz şairlerinin ürünleriyle oluşan edebiyattır.
2. Âşık edebiyatının kökeni saz ve sözdür. Şiirler saz eşliğinde söylenir.
3. Âşıklar köylerde, göçebe obalarda, yeniçeri ocaklarında, kasaba ve şehirlerde usta-çırak geleneği içinde yetişir.
4. Âşıklar kervansaray, panayır, köy odası, kışla, kahvehane, saray, konak gibi yerlerde; düğünlerde, toplantılarda, derneklerde sazlarıyla usta malı ve doğaçlama şiirler söylerler.
5. Dil yalındır, halkın konuştuğu dildir.
6. Konular halkın yaşayışından alınır: aşk, ölüm, ayrılık, doğa vb.
7. Nazım birimi dördlüktür.
8. Başlıca nazım biçimleri koşma, semai, varsağı ve destan; nazım türleri ise güzelleme, koçaklama, taşlama ve ağıttır.
9. Şiirler, genellikle 8'li ve 11 'li hece ölçüsüyle söylenmiş; yarım ve cinaslı uyak kullanılmıştır.
10. Âşık edebiyatı ürünlerinin birinci derecede kaynağı, aşağıdan yukarıya doğru açılan, dar ve uzun bir defter olan "cönk"lerdir. Şiir meraklısı kişilerce tutulan ve danadili de denilen ve **cönklerde**, şiir dışında atasözü, bilmece, mani, fıkra, halk hikâyesi gibi diğer Halk edebiyatı ürünlerine de yer verilmiştir.
11. Âşık edebiyatı 17. yüzyıldan itibaren Divan şiirinin etkisinde kalmış, özellikle 19. yüzyılda Divan şiiri öğelerinin âşık şiirindeki etkileri iyice belirginleşmiştir.
12. Âşıkların Divan şiirinden aldıkları gazel, müstezat, murabba, muhammes, müseddes biçimlerini kullanarak geliştirdikleri aruzlu nazım biçimleri şunlardır: **Divan, selis, kalender, vezn-i ahar, semai, satranç.**
13. Âşıklar, âşıklık geleneğini yaşatmak ve kendi tarzlarını kuşaktan kuşağa devam ettirmek için çırak yetiştirmeye önem vermişlerdir. Bu gelenek 19.yüzyılda âşık kollarını ortaya çıkarmıştır. **En ünlü âşık kolları Emrah kolu, Ruhsati kolu ve Şenlik koludur.**
14. 16. yüzyılın başlarında ortaya çıkan "Âşık edebiyatı" geleneği 20. yüzyılda önemini kaybetmiştir.

Şiirlerin belli bir adı yoktur, şiirin sonunda şairin mahlası (**Tapşırma**) geçer. **Tapşırma**: Şairin adı gecen dördlüğe denir.

ÂŞIK EDEBİYATI NAZIM BİÇİMLERİ VE TÜRLERİ

<http://edebiyatokulu.com/>

1. KOŞMA

- Âşık edebiyatı içerisinde en çok kullanılan nazım biçimidir.
- İslamiyet'ten Önceki Türk edebiyatındaki koşukların devamı niteliğindedir.
- Kendine ait özel bir ezgiyle söylenmektedir.
- On birli hece ölçüsünün genellikle 6+5 ya da 4+4+3 duraklı kalıbıyla söylenir.
- Uyak düzeni abab / cccb / dddb biçimindedir. İlk dördlüğü xaxa veya aaab biçiminde uyaklanan koşmalar da vardır.
- Dördlük sayısı en az üç, genellikle 5-6'dır; ancak dördlük sayısı 6'dan çok da olabilir.
- Son dördlükte şairin mahlası geçer. Bu dördlüğe **Tapşırma** denir.

Koşma=Koşuk=Gazel
Üçünün ortak özelliği aynı konuları işlemeleridir.

Nazım Türleri

- Koşmalar konularına göre "güzelleme", "koçaklama", "taşlama" ve "ağıt" gibi çeşitli türlere ayrılır.

Güzelleme:

- Her hangi bir kişiyi, bir atı, bir kadını öven ve güzelliğini anlatan şiirlere denir.
- Divan şiirindeki **Medhiye** türünün karşılığıdır. Lirik tarzda yazılan koşmalardır.

Koçaklama

- Kahramanlık, yiğitlik, dövüş ve savaş konusunda söylenen şiirlerdir.
- Bu türün ustaları Köroğlu ve Dadaloğlu'dur.
- Batı şiirindeki **epik** şiir türünün karşılığıdır.

Koçaklama=Varsağı: Tek fark varsağının Sekizli hece ölçüsüyle söylenmesi, koçaklamanın 11'li hece ile yazılmasıdır.

Taşlama:

- Toplumdaki haksızlıkların, yolsuzlukların; kişilerin beğenilmeyen özelliklerinin alaya alınarak, güldürücü, iğneliyici bir anlatımla dile getirildiği şiirlerdir.
- Bu tür en çok eser veren yazarlar **Seyrani ve Bayburtlu Zihni**'dir.
- Batı şiirindeki **satirik** türün, Divan şiirindeki **hiciv** türünün karşılığıdır.
- Divan edebiyatında ise bu türün öncüsü Nefi'dir.

Taşlama=Hiciv=Satirik=Yergi=Eleştiri

Ağıt:

- Acıklı, üzücü bir olayı konu alan şiiirlerdir.
- Sel, yangın, deprem gibi doğal afetler ya da çeşitli kaza ve hastalıklar karşısında da söylendiği gibi, ölümün olmadığı üzücü olaylar da ağıt söyleme nedeni olabilir.
- Ağıt söyleme işine ağıt yakma, ağıt söyleyenlere ise ağıtçı denilir. Ağıt daha çok kadınlar tarafından söylenir.
- **Ağıt, İslamiyet'ten önceki dönemde "sagu"nun, Divan edebiyatında ise "mersiye"nin karşılığıdır.**

2. SEMAİ

- Âşık edebiyatında kendine özgü bir ezgiyle söylenen şiiirdir.
- Koşma nazım biçimiyle aynı şekilde düzenlenir.
- Sekizli hece ölçüsüyle söylenir.

Koşma ile semai arasındaki tek fark semailer 8'li, koşmalar 11'li hece ölçüsüyle yazılırlar.

3. VARSAĞI

- Âşık edebiyatında Güney Anadolu'da Varsak boyu Türklerinin özel bir ezgiyle söylediği şiiirlerdir.
- Koşma biçiminde düzenlenir. Sekizli hece ölçüsüyle söylenir.
- Yiđitçe, mertçe bir edası vardır.
- Özellikle ilk dörtlükte "bre, be, behey, hey, aman" gibi ünlemler dikkat çeker. Koşma ve semaiden bu yönüyle ayrılır.

4. DESTAN

- Âşık edebiyatının en uzun şiiiridir.
- Koşma biçiminde düzenlenmekle birlikte ezgisinin farklılığı ve dörtlük sayısının çokluğu yönüyle koşmadan ayrılır.
- Dörtlük sayısı kimi destanlarda 120'yi bulur.
- Genellikle on birli hece kalıbıyla söylenir. Ancak sekizli hece kalıbıyla ya da mani dörtlükleriyle söylenen destanlar da vardır.
- Âşık edebiyatında koşmaya benzer bir nazım biçimi olan destanı, anonim edebiyattaki ulusal destanlarla karıştırmamak gerekir.
- Destanlarda savaş, kahramanlık, doğal afetler, toplumsal yergi, gülünç olaylar, çeşitli konularda öğütler gibi konular işlenir.

TEKKE EDEBİYATI (Dini - Tasavvufi Halk Edebiyatı)

1. "Tasavvuf", İslamiyet'in doğuşundan kısa bir süre ortaya çıkmış, tarikatlar ve tekkeler aracılığıyla Müslümanlar arasında yayılmış bir düşünce ve inanç sistemidir.
2. Tasavvuf bir İslam mistisizmidir; amacı insanı aşk yoluyla Allah'a ulaştırmaktır.
(Mistisizm: Tanrı'ya ve gerçeğe akıl ve araştırma yolu ile değil de gönül yoluyla, duygu ve sezgiyle ulaşılabileceğini kabul eden felsefe ve din doktrini, gizemcilik.)
3. Tasavvuf, Allah'ın varlığını, evrenin ve insanın oluşumunu "**vahdet-i vücud**" anlayışıyla açıklar.
4. Vahdet-i vücud anlayışına göre tek bir varlık vardır, o da Allah'tır. Evrendeki tüm varlıklar Allah'ın "tecelli"si, çeşitli görünüşleridir. Mutlak varlık olan Allah, aynı zamanda mutlak güzelliştir. Allah kendi güzelliğini görmek istemiş, yokluk ve hiçlik âlemini, yani evreni yaratmıştır. Tasavvufta bu durum, insanın kendi kendini görmesi için aynaya bakmasına benzetilerek açıklanır.
5. Allah'a en yakın varlık olan insan, ruh ve bedenden oluşmuştur. Beden, yokluk; ruh varlık ögesidir. İnsan kendindeki yokluk ögesini aşarak Allah'a ulaşabilir. Yani mutlak varlığa katılabilir. "**Fenafillah**" denilen bu mertebeye ulaşanlar artık "**insan-ı kâmil**"dir ve "**Enel-Hak**" (ben Hakk'ım) sırrına ermiştir.
6. Sufilere (kendini tasavvuf yoluna adayanlara) göre dinin bir emir ve yasaklardan oluşan dış yüzü (şeriat), bir de asıl amaç olan iç yüzü (hakikat) vardır.
7. "Tarikat", şeriattan hakikate giden yol demektir. Bu yolda yürüyen kişiye, yani dervişe "mürit"; ona kılavuzluk yapan şeyhe ise "**mürşit**" denir.
8. Tekke", bir bakıma tasavvuf öğretisinin okulu sayılan mekândır. Tasavvuf düşüncesinin gelişmesinde ve yaygınlık kazanmasında tekkelerin büyük rolü olmuştur. Medreselerin bir bilim merkezi olmasına karşılık, tekkeler sosyo-kültürel hayatı düzenleyen bir merkez kimliğini üstlenmiştir. Özellikle Mevlevîlik, Bektaşîlik gibi kimi tarikatlarda tekkeler aynı zamanda bir sanat ve edebiyat merkezi olmuştur. Tekkelere dergâh, zaviye gibi adlar da verilmiştir.

9. Dinî- tasavvufî halk edebiyatı 12. yüzyılda Türkistan'da Ahmet Yesevi ile başlamıştır. Yesevîliğin 13. yüzyılda Anadolu'ya girmesiyle tasavvuf inancı Anadolu'da da gelişmeye başlamış, Yunus Emre'nin açtığı yolda kısa sürede zengin bir geleneğe dönüştürülmüştür.

- Mevlana gibi aydın çevreye seslenen ya da **bu** çevrede oluşan tarikatlara bağlı sanatçılar, eserlerini Divan edebiyatı tarzında vermişlerdir. Halk arasında yayılmış tarikatlara bağlı sanatçılar ise seslendikleri kitle halk olduğu için eserlerini Âşık edebiyatı biçimleri içinde halk diliyle yazmışlar; ancak zaman zaman divan edebiyatı öğelerini de kullanmışlardır.
- Tekke edebiyatı şiirleri çoğunlukla hece ölçüsüyle yazılmakla birlikte aruzun da sıkça kullanıldığı görülür.
- Tekke şairleri hem Divan hem Âşık edebiyatından aldıkları nazım biçimlerini kullanmışlardır.
- Tekke edebiyatında ilahi, nefes, nutuk, devriye, sathiye gibi türlerin yanı sıra Divan edebiyatından alınan tevhit, münacaat, naat, miraciye, mevlit gibi türlere de yer verilmiştir.
- Tekke edebiyatı ürünlerinde İslam dinine ve tasavvuf kültürüne ait Arapça-Farsça kökenli terimler dışında genellikle yalın bir halk Türkçesi kullanılmıştır.
- Yazılan şiirlerin çoğu tekkelerde düzenlenen ayinlerde özel bir ezgiyle ve ney, kudüm, re-bap gibi tekke sazlarının eşliğinde söylenmiştir.
- Şiirin ağırlıkta olduğu Tekke edebiyatında **velâyetname, Vücutname, pendname, fütüvvetname, siyer, kısas-ı enbiya, tezkiret'ül evliya** gibi nesir örneklerine de rastlanır.
- Tasavvuf inancını benimsetme, halkı eğitme amacı öne çıktığı için yazılan eserler genellikle didaktik niteliktedir. Ancak ilahi aşkın coşkusuyla yazılan kimi eserlerde derin bir lirizm de görülür.

BAZI TASAVVUF TERİMLERİ:

<http://edebiyatokulu.com/>

Abdal: Kendisini Allah yoluna adayan sufi ya da eren

Âşık: Kendisini ilahi aşka adanmış kimse.

Aşk: Tasavvufta iki tür aşktan söz edilir. İnsanlara karşı duyulan aşk, mecazi aşk; Allah'a karşı duyulan aşk ise ilahi aşktır. Mecazi aşk, ilahi aşka ulaşmak için bir basamaktır. Aşk, evrenin ve insanın yaratılış sebebidir.

Bâtın: İçte olan, gizli ve görünmeyen şey.

Bir lokma, bir hırka: Hırsı, bencilliği sınırlamak, azla yetinmeyi öğretmek amacıyla dervişlere önerilen tutumu anlatan sözdür.

Çile: Bedensel arzulardan kurtulup ruhsal arınmayı sağlamak için çilehane denilen dar ve karanlık bir hücrede sıkı perhize girme ve yalnızlığa çekilme. Genellikle kırk gündür.

Ene'l Hak: Hallac-ı Mansur'un öldürülmesine neden olan ünlü sözü. "Ben Hakk'ım" anlamındaki bu söze tasavvufta "Ben kendi varlığımı Allah'ın varlığında yok ettim, Allah'tan başka bir varlık yok." gibi anlamlar verilmiştir. Tasavvuf dışı çevreler ise bu sözü "Ben Allah'ım" anlamında anladığı için küfür saymıştır.

Fenâfillah: Sufînin dünya ilgilerinden tamamen uzaklaşarak kendi varlığını unutup Allah ile bir olması. Tasavvufta ulaşılabilecek son mertebeye.

Gurbet: Sufîlere göre asıl vatan ruhlar âlemidir; bu dünya ise bir misafirhanedir, gurbettir.

İnsan-ı kâmil: Tasavvufta en üst mertebeye ulaşmış, yetkin insan.

Kadeh: Tasavvuf yoluna giren dervişe verilen ilahi bilgiler. Derviş bu bilgilere ulaştığında kendisinden geçer.

Mey (şarap) : İlahi aşkın verdiği coşku

Meyhane: Tekke

Mürîr: Tasavvuf yoluna girmiş, manevi yolculuğa girmiş kişi.

Mürşîr: Doğru yolu gösteren rehber, şeyh

Nefis: Ruh, insanın Allah'tan kaynaklanan eğilimlerinin; nefis ise bedensel arzularının bütünüdür. Nefis yok edilemez; ama ona hâkim olunabilir.

Ney: İnsan-ı kâmilin simgesidir. Neyin içi boştur, insan-ı kâmilin de maddi isteklerden arınmış olduğu için içi boştur.

Pir: Bir tarikatın kurucusu olan kişidir.

Pir-i mugan: İlahi aşk şarabını sunan mürşîr

Saki: Allah aşkını sunan insan-ı kâmil.

Zahit: Kaba sofu, ham ruhlu, pişmemiş, dinin özünden habersiz, kurallara önem veren kişi.

1. TEKKE EDEBİYATI NAZIM TÜRLERİ

A. İLAHİ

- ◆ Allah'ı övmek ve ona duyulan aşkı dile getirmek, ona yaklaşmak amacıyla söylenen şiirlerdir.
- ◆ Belli bir makamla söylenir.
- ◆ Genelde hece ölçüsünün 7-8'li kalıbıyla söylenir. Aruzla söylenenleri de vardır.
- ◆ Uyak düzeni, dörtlüklerle söylenenlerde koşma tipi; beyitlerle söylenenlerde gazel tipindedir.
- ◆ Tarikatlara göre değişik isimler almışlardır. Mevleviler ayın, Bektaşiler nefes, Gülşehriler tapuğ, Aleviler deme, Yeseviler de hikmet adını vermişlerdir.
- ◆ **Yunus Emre** bu türün önemli isimlerindedir.

B. NEFES

- ◆ **Bektaşî** şairlerince yazılan tasavvuf konulu şiirlerdir. Bunlara nefes denilmesinin nedeni iç bilgisinden ve gerçeklerden söz edip kutsal bir ilhamla söylenildiğine inanılmasıdır.
- ◆ Konusu da genellikle vahdet-i vücud inancının Bektaşilerce anlaşıldığı şeklidir.
- ◆ Hz. Ali methiyelerine ve naatlara da Bektaşiler tarafından bu ad verilmiştir.
- ◆ Nefes, Bektaşî törenlerinde saz eşliğinde söylenir.
- ◆ Pir Sultan ve Kaygusuz Abdal ünlü isimleridir.

C. DEME

- ◆ Alevi-Bektaşî dergâhlarında makam ve sazla söylenen tasavvuf şiirlerine "deme" adı verilir.

D. NUTUK

- ◆ Tekkelerde tarikata yeni giren dervişlere yol göstermek ve tarikat adabını öğretmek amacıyla söylenmiş şiirlerdir.
- ◆ Daha çok Bektaşilerde görülür.
- ◆ Çoğunlukla hece ölçüsüyle ve dörtlüklerle söylenir.
- ◆ Didaktik niteliktedir.

E. DEVRİYE

- ◆ Tasavvuf düşüncesindeki devir kuramını anlatan şiirlerdir. Devir kuramında evrenin ve insanın Allah'tan çıkıp yeniden Allah'a döndüğü açıklanır.
- ◆ Genellikle Bektaşî şairleri tarafından yazılmıştır.
- ◆ Devir kuramına göre dünyaya gelen varlık önce cansızdır, sonra bitki, daha sonra hayvan, en sonra da insanı kamile geçtikten sonra ise Allah'a döner ve onunla birleşir; yani aslına dönmüş olur.

F. ŞATHİYE

- ◆ Tekke edebiyatındaki mizahî nitelikteki şiirlerdir.
- ◆ Tekke edebiyatındaki şathiyeler iki çeşittir: Deli saçması gibi görünen, ancak açıklandığında anlamlı olduğu anlaşılan şathiyeler ve Allah'a şaka yollu hitap eden, onunla senli benli sohbet edercesine yazılan şathiyeler.
- ◆ Şathiyelerde Allah'ın celâl sıfatının değil, cemâl sıfatının ön plana çıkarıldığı, yani Tanrı'nın cezalandırıcı özelliğinden çok bağışlayıcı özelliğinin vurgulandığı düşünülür. Yine de şathiyelerin çoğu, kuralcı din anlayışına bağlı kişilerce hoş görülmemiş, küfür sayılmıştır.
- ◆ Bu tür şiirlere genellikle Bektaşî-Alevi şairlerinde rastlanır.

<http://edebiyatokulu.com/>

2. TEKKE EDEBİYATI NESİR TÜRLERİ

A. MENAKIBNAME

- ◆ Sözlük anlamı "övülecek iş, hareket ve meziyetler" olan "menakıp", tekke edebiyatında bir terim olarak "bir din büyüğünün kerametlerini anlatan küçük hikâye" demektir.
- ◆ Menakıpname ise din ve tasavvuf büyüklerinin biyografilerini, kerametlerini anlatan eserlerin adıdır.
- ◆ Kimi örnekleri nazım biçiminde yazılmıştır.

B. VELÂYETNAME

- ◆ Bir tarikat şeyhinin ya da ermiş olduğuna inanılan bir tasavvuf büyüğünün hayatını, kerametlerini konu alan eserlerdir.
- ◆ Manzum örnekleri de vardır.

C. FÜTÜVVETNAME

- ◆ Sözlük anlamı "gençlik, yiğitlik, cömertlik" olan fütüvvet sözcüğü terimsel anlamıyla, tasavvufun belirlediği insan tipinin adıdır. Bu insan tipinin niteliklerinin anlatıldığı eserlere "fütüvvetname" adı verilir.
- ◆ Fütüvvetnamelere göre fütüvvet, "kendini değil halkını düşünmek, halkın derdiyle dertlenmek, nefsi için istediğini fazlasıyla başkaları için de istemek, başkalarının kusur ve ayıpları örtmek, nefse düşman olmak, yoksuldan nefret duymamak, zengine halini arz etmek, eline geçenle elinden çıkanı bir görmek, kimseye düşman olmamak, kim-seden mürüvvet (iyilik) ve insaf beklememek fakat herkese karşı mürüvvet ve insaf sahibi olmak, iki âlemde de geçmek demektir.
- ◆ Fütüvvetnameler, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde esnaf ve sanatkârların bağlı olduğu bir örgüt olan ahiliğin ahlak anlayışını ve uyması gereken kuralları açıklayan bir içtüzük gibidir.

D. VÜCUTNAME

- ◆ Tasavvufa göre insanın yaratılış sürecini ve gelişim evrelerini anlatan eserlerdir.
- ◆ Kaygusuz Abdal'ın "Vücutname"si bu türün önemli örneklerindedir.

<http://edebiyatokulu.com/> (Türk Dili ve Edebiyatı Kaynak Sitesi)